Idel-Ural

45 (51) **Tatar legionbnbn atnalbq gəzitəse** 7. Nojəbr 1943

Ujanqan vbçdan

Çəmqiət tormbşbnda ın kyrnekle nərsə — keşelərnen yz ara berdəmlege. Bu berdəmlek ber qailə ecendəme, ber dəvlət keşelərc arasbndamb, jə bəten keşelek dənjasb ecendəme — barbber xəlne yzgərtmi. Keşe yzenen kyrşesenen tersəgen tojsa, turblbqlb iptəşlərc belən bergə tormbş bujbнca atlasa, bik kynelle bula. Sovet cbnbarlbqbnda mona oşaqan ber nərsə də bulmadb.

Sovet cbnbarlbqbnda keşe şəxsiəte pbcraq belən butalqan ide. Aublnb kyməkləştery jbllarbnda millionlaqan igencelərne ac ylemgə ducar ity — Stalinqa nərsə tora ide? Hic şiksez, ber nərsə də tormbj. Anbn əcen xalbq tik tircs kenə, içtimaqi təçribə jasalqanda yze belən isəpləşep tormaslbq keşe tuzanb qbna ide. Xəzerge vaqbtta frontlarda ylgən həm qəripləngən tatar xalqbnbn jəzər menləgən keşelər tormbşb Stalinqa nərsə tora son? Bilgele, bol'şeviklar xakimiəten qotqarbp qalu turbnda syz barqan vaqbtta ber nərsə tormbj.

Qəbaxət Sovet cbnbarlbqbnbn qajsb qbna əlkəsen alsaqta, bez, bar çirdə də şundbj uq xəlne kyrəbez. Sovet tufraqbnbn barlbq çirendə də keşene sanqa sanamaucb mənəsəbət xəkem sərde həm xəzer də xəkem sərə. Firqəle nadannar, xakimiətkə satblqan qorsaq qollarb həm qəbaxət çannar qol itelgən xalbq əstennən iblislarca qarap tərle təsne, ləkin hər qajcan da pbcraq, qəbaxət təsne alalar. Bol'şeviklarnbn yzlərc tarafbnnan qol itelgən xalbqqa bulqan mənəsəbətləren kyrsəty əcen tybəndəge misallar da çitə: ac həm jalanqac xatbn-qbzlar 1942—1943 nce jbllar qbşbnda okop eşlərendə; firqə opekunnarb tarafbnnan jaznbş ixtiarbna taşlanqan kyp rajonnarnbn aclbqtan ylyce xalqb; Sovet zavodlarbnda təylegenə 14 ər səqət eşləydən jonebquсь jəş ysmerlər; german uqlarb astbnda yzlərc əcen cit bulqan Stalin bandasb eşen jaqlau əcen turb ylemgə keeləp qublucb qbzbl qəskərilər.

Qadi keşelek dənjasbnbn bəten qadətlərenə çirənep qaraucb bol'şevik jbrtqbclarb eirek qasbr buji xalbqnb sabbrlb bulbrqa əjrətte. Keşe təne həm ruxb əstennən, milli qəref-qadətlər, qailə tormbşb həm dini bşanular əstennən oşaşb bulmaqan mbsqbl itylərne tyzemlelek belən kytərergə əjrətte. Ləkin beznen xalbq Stalincbl pbcraqlbq aldbnda tulbsbnca bujsbnmadb. Bəten bu jbllar dəvamında millon keşelər cetən bol'şevizmqa tirən nəfrət belən qaradb. Ləkin Stalin diktaturasbnbn 25 jblb şulaj da xalbqnbn ber əleşendə bol'şeviklar çinajətenə qarşb acu həm protest tojqblarbn tupaslattb.

Sovet tufraqbnda bol'şeviklarnbn xəjvannarca qəbaxətlegen nbqlb raveştə sizməgən keşelər əle bar. **SSSR ismendəge totaş konslagerda, zindanda 25 jbl ytkərgənnən son keşelər başqa, irekle tormbşnbn taza havasbnnan bizdelər, keşegə ixtiram jəşəgənne, ciklangən zolbm barlbqbn onbt-**

Palaclarnbn kilye

Suqbş başlanbp ber nicə kən uzqannan son, Stalin, cigenyce qbzbl qəskərlərgə, qaldbrblqan urbnnarda bəten nərsəne juqqa cbqarbp cigeny turbnda bojrbq belən məraçəqət itte. Bu bojrbq alqa barucb german qəskərləren tuqtatu maqsatbnnan bigerək, xalbqlarnb jbrtqbclarca çəberləp, buşlbq həm aclbqtan qurqbtbp, alarnb yzlərenen teləklərennən tbş qbzbl qəskər belən cigenergə məçbyr ity maqsatbn kyz aldbnda tota ide. Stalin jalcblarb yzlərenen julbaşcblarbnbn bojrbqbn qəbaxət raveştə ytədelər. Ləkin qbzbl qəskərlər artbq tiz raveştə cigenylərc səbəple, bol'şeviklar bəten nərsəne də çimerergə həm jandbrbrqa əlgerə almadblar. Barb tik bik az əleşe genə, jəhydlər həm firqəle bjurokratlar qbna, Germaniə qəskərlərennən qurbqmbjca, xalbqtan qurqbp bol'şeviklar belən qacbp kittelər.

Germaniə jaqbnda qalqannar, jəşərgə həm eşlərgə teləycelər şul kənnən başlap bol'şeviklar əcen cit həm **doşman keç bulbp əyerelde. Bol'şeviklarqa ni turbnda səjlənergə nigez də juq tygel. Xətta bol'şeviklar belən kitmi qalqan, alar turbnda in jaxşb fikerdəge keşelər də suqbş vaqbtbndaqb bəten aubrlbqlarqa qaramastan,** Sovet sotsializmbsbnbn ni dərəçədə qurqbnbclb bulub turbnda təmam bşandblar. Xalbq bol'şevizmnan başqa qbna jaxşb jəşi alacaqbn, bol'şevizm xalbqnbn barb tik xoquqbn qbna juq itə torqan keç ikənen tormbşta kyrep bşandblar. Şunbn əcen bu jaqta qalqan hər ber keşe Stalin təzeleşe əcen qurqbnbclb bulbp qaldb. Xəzerge kəndə bol'şeviklar qul astbnda qalqan urbnnarda tbnbc xalbq əstennən jbrtqbclarca qan tygy albp barbla. Əgərdə bol'şeviklar elek vaqbtta millionlaqan xalbqlarnb qaranqb podvallarda həm jbraq lagerlarda ytergən bulsalar, xəzer gel jəşermicə xalbq kyz aldbnda atalar.

Smolenski əlkəsenen Ol'şa aublbnda jəşəyce, 75 jəşlek, igence P. Jakovlof tybəndəgelərne səjləde:

„Bol'şeviklar aublqa kery belən mine ezli başladblar. Kemder alarqa minem nimeslər torqan vaqbtta tərtip saqlaucb bulbp eşləyemne əjtkən. Min urmanqa qactbm. Mine taba almaqac, xatbnbm Ol'ganb, qbzlarbm Tatjana həm Nataliəne, alarnbn irlərc qbzbl armiə safbnda xezmət itylərenə qaramastan, balacaqalarb belən çinap albp, barbn da attblar. Şul uq aublda politsiə bulbp eşləgən Pavel Lixacofnb ut ecenə salbp jandbrdblar. Bik kyplərne attblar. Aubl xalqbnbn qalqan əleşen keeləp tən jaqqa, işetelylərgə qaraqanda Uralqa ozattblar ...“.

Bol'şeviklar german dəvlət idarələrendə xezmət itkən keşelərne genə çəberləy belən ciklənmicə, hic ber nindi qəjebe bulmaqan qadi igencelərne də çəzalbjlar. Cənki alarnbn balalarbnbn Germaniədə eşləyləren sbltau itep alalar. Şulaj uq kolxozdan tbş yzlərc əcen artbq gektar çir cəcydə qəjeplilər. Yzlərenen qul astbna eləkkən xalbqlarnb isən qaldbrmau əcen palaclar bəten səbəplərne tabalar.

„Poltava əlkəsendəge Eres'ki aublbnbn qart igencese Proxor Belokonnbn jortbna zagrad ətrəd suqbşcblarb kerep, şompul belən qinaqannar. Malajlarb Germaniədə eştə bulqanqa 83 jəşlek qarcbqbn nagannan atbp ytergənnər. Kyp kenə igencelərne atu, qurqbtu astbnda, kemnərnen jaqbnnarb Germaniədə eştə ikənen əjttererge teləgənnər. Berence kəndə yk aublda qalqan irlərne çinap albp kitkənnər“.

Bu syzlərne front aşa qacbp cbqqan Maria Kuz'menko səjli.

Bol'şeviklar bu urbnqa jana kildelər genə əle. Bez əle alar tarafbnnan eşləngən bəten jbrtqbclbqlarnb belep betere almbjbbz. Cənki Sovet tamuqbsbnnan bik az keşelər genə qacbp qotbluqa ireşə alalar. Ləkin tizdən, bolarnb xalbqtan jəşerep bulmau kəne tuacaq. Ul vaqbtta bu jbrtqbclbqlarnb bəten dənja beləcək.

tblar. Ajruca bu Sovet corbnda çiteşkən həm Sovet tormbşbnnan başqanb kyrməgən bubnqa qarata şulaj. Bol'şevik çinajətlərenə bu „Oktəbr jəştəşlərc“nen kyzlərc əkrenləp kenə acblalar. Bol'şevizm qəbaxətlegennən hər ber tərek-tatar ulb məngegə qurqbrqa həm bətenləjgə anardan ajrblbrqa tieş. Bol'şeviklar xalbqnbn tənen çəzalau qbna tygel, ə anbn tere çanbn da fəxeşləterge telilər. Qəderle vatanb əcen bol'şeviklarnbn ildə xuçalbq itylərennən də zurraq kimsetely bulmaubn yz vatanbn namus belən səjyce hər ber keşe anlarqa tieş.

Ike jbldan artbqraq suqbş dəverendə bol'şeviklarnbn çinajətlərc xalbq azaplarb sabbrbn qrbjbna xətle tutbrdb. Bu azaplarnb tazartucb ut kyp kenə jərəklərne əle qaplap torucb qajrbnb eretə. Bol'şeviklar eşləp jatqan çinajətlər janadan ber jbl da, ber kən də, ber səqət tə dəvam itməskə tieşlekne kənnən-kən acbqraq anlbjlar.

Palaclardan ye alu səqətendə quzqalqan xalbqnbn acub qurqbnbclb bulbr. Keşe şəxsen, gənahsbz keşelərne mbsqbl itkən əcen alar, kem həm qajda bulularbna qaramastan, xalbq aldbnda çəvap birergə məçbyr bulbrlar.

A. B.

Azad Hindstannb tanu

Hind xalbqlarbnbn azatlbq xərəkətə julbaşcbsb Subxas Candra Boze, Germaniə xəkymətenə, anbn julbaşcblbqb astbnda vaqbtlb xəkymət „Azat Hindstan“ təzelyen xəbər itte.

Germaniə cit il ministrb fon Ribbentrop, Bozeqa telegramma aşa, germaniə xəkymətenen vaqbtlb xəkymət bulqan „Azat Hindstannb“ tanubn belderde.

Germaniə belən Slovakiə

Germaniə belən Slovakiə xəkymət kometitlarb 28 nce oktəbrdə Bratistlau şəhərendə 7 nce utbrbşbn beterde.

Səjləşylərdə Germaniə jaqbnnan d-r Şyltse — Şləpiys, julbaşcblbq itep, Slovakiə jaqbnnan ilce Poliək qatnaştb. Bəten xuçalbq tauarlarbn almaşu məs'ələlərendə tulb kileşylərgə ireşelde.

Japoniə — Qbtaj berdəmlege

Tokiodan rəsmi beldery bujbnca, 30 ncb oktəbrdə Japoniə belən Qbtaj arasbnda barqan səjləşylər ike arada kileşygə qul quju belən təmamlanqan. Kileşygə Japoniə jaqbnnan — ilce Tani, Qbtaj jaqbnnan milli Qbtaj xəkymətenen prezedintb Vanşirei qul qujqannar.

Bu kileşy bujbnca ike dəvlət arasbnda duslbq həm bşanbclbq tudbrbla. Bu jana kileşydən son mona qədərc bulqan ike aradaqb kileşylər, yzlərenen əhəmiəten juqaltalar.

Kileşy protokolbnda solbx təzelgənnən son, japon qəskərlərc Qbtaj çirennən cbqacaqlar, diep kyrsətelgən.

Qaldbrblqan şəhərlərdə, xərbi jaqtan əhəmiətle bulqan, bəten urbnnar çimerelələr

4° Zsn 55 624

Qarşь heçymgə сьqu aldьnnan doşman xərəkəten kyzəty

Jevropa nьqьtmasь

Britaniə 8 nce armiəsenen baş komandirь general Aleksandr, mətbuqat konferensiəsendə: „Italiə poxodь bik kyp vaqьtnь ala. Aldan ujlaqanca bez tizlek belən alqa bara almьjbьz“ dip iqlan itte. Italiənen Stefani agentlьqь şuşь unaj belən ber məqaləne iskə təşerep — „bөten jullar Rimgə alьp bara“ — di. Ləkin bu jullarnьn hər qajsьda çimerelgən, jə isə minalar qujьlqan.

Britaniənen „Dəili Məili“ gəzitəse Italiə turьnda tuqtalьp, — „Jevropa nьqьtmasь“ sonqь atnalarda taqьn da qatьraq nьqьtьldь — diep iskə təşerə.

Londonnьn „Ekonomist“ zurnalь Badolio qaramaqьndaqь Italiə byleklərenen suqьşcan çegərlekle bulularьna şiklənep qarauьn əjtə. Fronttan alьnqan xəbərlərgə tajanьp, zurnal, Badolio bylekləre suqьşьrqa teləklərен acьq kyrsətmilər. Yzlərenen „berektəşləre“ bulqan Angliə belən Amerikaqa өstən genə qarьjlar dip jaza.

Bөten Angliə matbuqəte, kөnjaq Italiədəge suqьş xərəkətenen aqrьn barqanlьqьna riza tygelleklərеn jaqtьrtьp jazalar.

Suqьş xəllərе

Oktəbr ajь ecendə kөncьqьş frontьnda doşman 2795 tank həm 1442 ocqьc juqalttь

German baş komandalьqьnьn 2 nce nojəbrdə birgən xəbəre bujьnca:

1 nce nojəbrdə doşman Qьrьmda Kerc şəhərenen ike jaqьnada desant tөşerergə tьrьştь. Şəhərnen ber jaqьnda german qəskərlərenen qarşь heçyme nətiçəsendə tөşerelgən kөclərе, tar qьna urьnqa qьsьldьlar. Şəhərnen ikence jaqьnda doşmannьn bөten desant xərəkəte, anьn qanlь juqaltularь belən kire qaqьldь həm qorь çirgə tөşerelgən kөclərе juq itelde.

Dnepr jьlqasьnьn tybənge aqьmьnnan kөnjaqta **Nogai dalasьnda** kөcle suqьşlar barą. Bu çirdə bol’şeviklarnьn beznen bykləkərne qamap alu, jə isə kisep alu czəriəylərе, qarşь heçymlərebez nətiçəsendə juqqa cьqarьldьlar.

Dnepropetrovsk şəhərennən kөnjaq-kөncьqьşta kөcle sovet heçymlərе kire qajtarьldьlar. Ber urьnda qьna, heçymgə kilgən 40 sovet tanksьnnan 28 e vatьldь.

Krivoj Rog tan tөnjaqta barqan beznen qarşь heçymlərebez zur unьşlьqlarqa ireşte. Doşmannьn aldьnqь udar bylege kisep alьnьp juq itelde. Bu heçym vaqtьnda 5000 əsir alьnqan. Şulaj uq sovetlarnьn 357 tankьsь, 378 tubь həm 500 dən artьq aftomaşinalarь qulqa alьnqan jə isə juq itelgən. Alarnьn bu өlkədəge suqьşta qanlь juqaltularь bik juqarь tora.

Kief şəhərennən kөnjaq — kөncьqьşta barь tik urьnlь bərelеşlər genə baruьn xəbər itələr.

Gomel dən kөnjaq — kөnbatьşta həm **Vilikie Luki** dən kөnjaq — kөnbatьşta sovetlarnьn urьnlь eckə kerylərе qarşь heçym belən juqqa cьqarьldьlar.

Kricev tən kөncьqьşta german qəskərlərе yzlərenen pozitsiələren jaxşьrttьlar.

Kөnjaq Italiə frontьnьn kөnbatьş bylegendə doşman zur kөclər belən heçym itə. Başqa byləklərendə tik urьnlь bərelеşlər baruьn xəbər itələr.

German hava kөclərе kicə kic belən kөnjaq Angliənen kyp şəhərlərеn bombaqa tottьlar.

Suqьşnьn jana dəvere

Japoniə parlamentь utьrьşьnda „kөncьqьş Aziadaqь rasalarnьn qomymi baş kytərye“ digən qərar qəbul itelde. Bu qərar, japon xalqьnьn ber milliard Azia xalqьn berləştery өcen kөrəşne dəvam itərgə qətqi teləge barlьqьn kyrsətep kitə. Qərarnьn səjasi əhəmiəte bik zur. Xəzerge kөndə Japoniənen Angliə həm Amerikaqa qarşь suqьşь, rasa suqьşьna əjlənə.

Kөncьqьşta front sьzьqьn qьsqartu zur tərtip belən başqarьldь

German çəjəyle qəskərlərе

Angliə həm Baltьjq bujь xalьqlarьnьn jazmьşь

Baltьjq bujь xalьqlarьnьn Londondaqь vəkillərе Britaniə xөkymәte ismenə memorandum birdelər. Alar bu memorandumda Baltьjq bujь dəvlətlərе turьndaqь məs’ələne tikşerer өcen Məskəy konferensiəsenə qujunь sorьjlar. London belən Vaşington bu məs’ələdə Məskəy fikren qabul itkənleklərе bilgele bulu səbəple, bu memorandum nindi də bulsa unьş qazanьrmь ikən. Baltьjq bujь illərеn Sovet tə’sire astьnda kertergə teləye turьnda Məskəy hic ber vaqьtta da ber nindi də şik qaldьrqanь juq. **Bu başqa zur bulmaqan illərgə qarata da şulaj. Sovet „çinyenen“ şikle ocraqь xəlendə Amerika belən Angliə, Atlantik xartiəse nigezlərenə qapmaqarşь bularaq, zur bulmaqan illərne jaqlauнь yz өslərenə almajacaqlar.**

Molotof rəislege astьnda

Aldan fiker almaşularqa qarata, Məskəy konferensiəsendə rəislek cirat bujьnca Iden, Xall həm Molotofnьn өcese tarafьnnan da başqarьlьrqa tieş ide. Ləkin Rejter agentlьqьnьn Məskəydəge xəbəreesenen xəbər ityencə, Iden belən Xall rəislekne konferensiə betkəncegə qədər Molotofqa tapşьrqannar.

1943 nce jьlnьn kөzendə suqьş xəle

Gəzitəbeznen bu sanьnda, german xərbi belgece major d-r Emernen bөten dөnja suqьşьnьn xəzerge kөndəge xələnə qarata jazqan məqaləsen basьp cьqarabьz.

Suqьşnьn xəzerge kөndəge xəlenə qarata sөzemtə jasaqanda, beznen bişence jьl suqьş xəlendə buluьbьzdan cьqьp bəjə birergə kirək. Cөnki bu vaqьt ecendə bez genə tygel, şulaj uq beznen doşmannarьbьz da suqьş alьp baru təçribələren jaxşь rəveştə өjrənde. Ike jaqta da berence vaqьtlarda suqьş qorallarьn eşləp cьqaruda tuqan qiьnlьqlar xəl qьlьndьlar həm xəzerge vaqьtta suqьş sənaqəte bөten kөce, quəte belən eşləp jata. Ike jaqta da, ber nice jьl bujьna tuqtausьz suqьş baruь natiçəsendə, sənaqət maşinalarь qatь tuzdьlar, xalьq ardь həm anьn nervalarь qaqşadь. Hər ber suqьşnьn tөp sorauь bulqan — **çiny jəisə çinely** — taqь da nьqraq tirənəjde həm kiskenləşte. Bygen ul sorau Fyrernen: „**Aurlьqlarnь başьbьzdan kicerəbez — çinəbez jəisə juq iteləbez**“ dip əjtyencə tora.

Suqьş xalьqlarnьn kiləcək jazmьşь өcen kөrəşkə əjlənde. Bu kisken fakt aldьnda elekke vaqьtta mөhim bulьp sanalqan başqa soraular yzlərenen əhəmiəten juqalttьlar. Bez bөten məs’ələlərdə də anьn tьşqь qabьqьn acьp, tөp nigezen xəl qьluqa barabьz. Şuna kyrə də Germaniə өcen bөten bulqan kөclərne tuplau, alar belən xərəkət ity qorь çirdə də, havada da doşman kөclərеn yz cigebezden jьraq totuqa həm anь zur juqaltularqa ducar itygə jynəlgən. Doşmanqa bu juqaltular beznen xəzerge saqlanu suqьşьnda həm kiləcəktə unajlь şartlar tuqannan son, jana heçym natiçəsendə kitereləcəklər. Nicek kenə bulmasьn, bez suqьşnьn bu corьnda yzebeznen bөten barlьqьbьz həm operatif mөmkinleklərebez belən qullanьrqa tieşbez.

Bu məs’ələlərne dөres itep anlau өcen, 1941 nce jьlda bulqan vaqiqələrgə qarap uzьjq. Ul vaqьtta: kөnbatьştaqь doşmannarnь çinep cьqqannan həm tөn jaqtaqь, kөnbatьştaqь flangьlarьbьznь nьqьtqannan son, beznen aldьbьzda berence burьc bulьp: tiz heçymnər belən Jevropanьn kөnjaq — kөncьqьşьnda bulqan doşmannь həm kөncьqьşta suqьşqa xəzer bulьp torqan Sovet armiələren jьraqqa cigendery tora ide. Beznen bu ike teləgebez də tormьşqa aştь.

1942 nce jьlda beznen kөcebeznen tuplanuьnda bөten Jevropa şahit bulьp tordь. Bu jьlnь beznen kөncьqьşta başlaqan heçymebez, bol’şeviklarqa kisken udar biry niəte belən jasalqan ide. Ləkin beznen bu teləgebez tulьsьnca unьşlь barьp cьqmadь. Anьn unьşsьz cьqu səbəpləren tikşery kiləcək tarixcьlar qələmenə tapşьrьlacaq. Bygen, tik, ber operatsiəne jasau, ul vaqьtta mөhim həm kirək bulqan xərəkət ikəne turьnda əjtep uzunь tieşle dip tababьz. Əgərdə 1942 nce jьlnьn zur heçyme jasalqan bulmasa, beznen 1942 nce jьlnьn çəjge həm qьşqь cordaqь jalqьşlьqlarьbьz taqь da zur aurlьqlar kitergən bulьrlar ide.

Xəzerge vaqьtqa qədər bulqan beznen çinylərebez həm qajber çirdə çinelylərebez, bezne bol’şeviklarqa qarşь alьp barqan suqьşnьn bөten qanunnarьn **jaxşь belergə** өjrətte. Beznen taraftan Russiənen kin, çirləren qulqa alu mөmkin bulmaqanlьqtan (bezdə ber vaqьtta da ul telək bulmadь da). Sovetlar sənaqətenen kyp өleşe beznen udardan qotьlьp qaldь. Ber nərsə belən də xisaplaşmьj torqan Sovet sistemasь jana kөclər tuplap, anь beznen qoralьbьz utь astьna taşlьj başladь. Xəzer bez mona qarşь bөten saqlanu kөclərе rezervalarьn tuplap, qulьbьzda bulqan tabiqət həm çir kyləme өstenleklərе belən fajdalanьp, kisken rəveştə suqьşnьn jana fazasьna kerəbez. **Bu fazada da өstenlek beznen qulьbьzda tora.**

Ijyl ajьnьn urtasьnnan başlap, kөncьqьş front sьzьqьnьn ²/₃ өleşe kinlegendə, kyp sandaqь qəskər həm texnika kөce belən, vəxşilek acuь belən janqan bol’şeviklar yzlərenen çəjge heçymdə alar ciksez kyp sanda keşe həm xərbi material juqalttьlar. Ləkin, kartaqa yzlərenen bөten barlьqьn salьp, alar yzlərenen kөc tygyləren jomşartьrqa teləmilər. Şuna kyrə də german komandalьqь bu şturmqa qarşь kyp kөcen salьrqa teləmade. Yzenen qəskərlərеn qьsqartьlqan front sьzьqьna tartьrqa qərar itte. Bu jana sьzьqqa kycy, doşmannьn beznen safьbьzda tərtipsezlek kertergə tьrьşuьna qaramastan, zur tərtip belən ytkərelde. German komandirь, german soldatь yzenen zur qəharmanlьqьn kyrsətte.

Əgərdə front sьzьqь qajber keckenə

Baltьjq bujьnda

(Jul istəleklərennən)

Sentəbr ajь. Dingez şaulьj. Anьŋ dulqьnnarь jarnь qurqьtmaqcь bulьp, azdahadaj cazlap kilələr də, çьlaqan taulьşlar cьqarьp jar өstenə menep kitələr həm jar qomlьqьn təpələgəndəj itep kire dingez qocaqьna kerep juqalalar. Bezne bu urьnnar belən, şul dingez bujьnda yskən Halina tutaş tanьştьrьp jөrde. Dingeznen xolqьn ul bezgə az qьna syz belən bolaj dip aŋlattь: „Bu dulqьnnar min tuqancь şundьj bulqannar, min keckenə vaqьtta da şundьjlar ide. Inde min ysep çitkən qьz buldьm — haman şulaj həm mənge şulaj bulacaq“. Cьnnan da dingez belən jar ber vaqьtta da tьnьşa almьjlar. Alar mənge ber-bersennən urьn daulьjlar. Bu — keşelər өcen də zur kөrəş misalь. Ber vaqьtta da armьj, eştən talmьj kөrəştən tujmьj torqan kөc!

Geografiədən bilgele ki, Baltьjq dingeze jarьnьŋ uraq kebek ujьlqan ber qultьqь Dansig buxtasь dip atala. Bu qultьq jarь bujьnda Dansig, Gotenhafen həm alarnьŋ arasьndaqь vaq şəhərlər utьralar.

Bez Dansig şəhərendə. Ul zur həm iske şəhər. Jevropa şəhərləre arasьnda Dansig zurlьqь belən tygel, bəlki yzeneŋ iskelege belən ajrьm urьn tota. Anьŋ qaraltьlarь uramnarь, tөrle həjkəlləre — barsь da şəhərneŋ borьn zamannan qalqanьn kyrsətələr. Mondьj iske şəhərlər kөnbatьş Jevropada qьna ocrьjlar. **Anьŋ ujьncьq kebek tar həm qьsqa uramnarьnda ike arba ocraşsa, kөckə ber-bersen uzьp kitələr.** Anьŋ өjləre hər qajsьsь yzenə ber tөstə: berse biek, ikencese təbənək, tərəzələre keckenə, alarnьŋ ecendə tupsa өstenə tupsa, qaraŋqь koridorlar. Qьsqasь. Dansig — tulь məqnəse belən iske şəhər!

Xəzerge suqьşnьŋ başlanuьnda Dansignьŋ nindi rol' ujnauь bilgele. Anьŋ role — janqьn cьqarqan şьrpь role belən ber. Uzqan dөnja suqьşь nətiçəsendə mөstəqil Pol'şa dəvləte tudь. Anьŋ mənfəqəte өcen Dansig ajrьm dəvlət xoquqьndaqь „irekle şəhər“ jasaldь həm xəzerge suqьş başlanqancь ul şul isemne tottь. Xəzer Dansig — Germaniə şəhəre. Dansigtan timer julь belən jartь səqətlek çirdə Gotenhafen şəhəre utьra. Bu şəhərneŋ tьşqь kyrneşe Dansigka qaraqanda bөtenləj kiresencə. Bolar ber-bersennən aq belən qara kebek ajrьlalar. Gotenhafen jaŋa şəhər. Ul uzqan suqьştan soŋ qьna salьnqan. Anьŋ uramnarь kiŋ həm tөz. өjləre jaŋa stildə. jaqtь. tormьş өcen uŋajlь itep salьnqannar. Alar ber-berse өstenə өjelmcə ajrьm-ajrьm villa bulьp toralar. Şəhərneŋ dingez bujь өleşe kiŋ tigez çirdə utьra, dingez ecenə jьraqqa qədəre kergən өstəl rəveşendəge çirdə matur jullar, jullar arasьnda alleelər tasma bizəklәre kebek bulьp suzьlьp jatalar. Alleelər matur cəcəklər belən bizəlgən. Şəhərneŋ dingezdən cittərək өleşendə garmon kyrege kebek qatlamlь taular kytərelə, taularnь qaraqaj urman qaplaqan. Bu tau aralarьnda, urman ecendə өjlər utьra, uramnar suzьla. Şəhərdən cьqtьm inde dip urman ecennən barqan vaqьtta kinət taqьn uramqa barьp kerəseŋ.

Dansig belən Gotenhafen arasьnda, dingez bujьnda, Tsopot həm Oliva isemle kurortlar utьralar. Bolarnьŋ iŋ ataqlьsь, cit illərdə də məşhyr bulqan Tsopot. Tsopotnьŋ uramnarь, өjləre, şəhərne qaplaqan baj ysemleklər yzlərenen maturlьqь belən Kislovodskinь iskə tөşerələr. Bolar өstenə monda taqьn Kislovodskida bulmaqan matur dingez quşьla. Russiədə, bilgele, tabiqət matur, Kafkaz taularь, Qara dingez bujlarь bөten dөnjaqa məşhyr! Ləkin andaqь tabiqət maturlьqlarь belən fajdalanu ojьştьrьlmaqan ide. Məşhyr Jaltada dingez bujьnda su kerə torqan urьn da jasalmaqan ide. Tsopotta inde tabiqət bajlьqlarьna өstəp keşelər rəxəte өcen kyp unajlьqlar eşləngən. Dingez ecenə jьraqqa aqactan jasaqan zur ploşcatka kerə. **Anьŋ ike jaqьnda utьrqьclar tezelgən. Monda jөzləgən jal itycelər dingez taulьşьn tьŋlap, anьŋ maturlьqьna rəxətlənep utьralar.** Dingez bujьndaqь qomlьqta, qьrdaqь pecən cymələləre kebek, jar bujьn caarlap strandkorblar toralar (bolarnьŋ bezdə bulmaularь səbəple, beznen teldə isemnəre də juq. Şunьŋ өcen mondaqь isemnəren alabьz). Ul — cьbьqtan matur itep yrep jasalqan. ike keşe kerep utьrьrlьq jabьq urьn. Anьŋ ece matur bizəkle materiə belən qaplanqan. Citlərendə cuqlar salьnьp tora. Utьra torqan urnь jomşaq. Anьŋ tybəse acьla da jabьla da. Ul. essedə — qojaştan saqlьj. janqьrda — cьlanudan saqlьj. çil bulsa — ьşьq birə. Kem belə. bəlki alar ecendə ьşanьclь rəveştə saqlanqan kiçke qaraŋqьlьqlarda bulqan qajnar jөrəklərneŋ serləre də az tygelder!

Bez matur parkka barьp kerdek. Ul dingez bujlap jьraqqa kitep juqala. Ike jaqlap yskən aqaclarnьŋ jafraqь astьnda. jul-jul bulьp alleelər suzьlalar. Anda cəcəklər. matur aqaclar həm dingez şaulauь nervalarnь tьnьclandьrьp, janqa həm təngə rəxətlek birep toralar. Min ber yzem bulsam. monda jөrergə çөrə'ət itə almaqan bulьr idem. Cөnki beznen Sovetlar Sojuzьnda işetyebezgə qaraqanda. mondьj urьnnar belən bik az. sajlaulь keşelər genə fajdalana alalar. Şulaj da. kemnər monda jal itə alqanьn beləsem kilep jөrde. Axrьsь soradьm. Beznen belən jөryce Halina tutaş minem soraumnь başta aŋlamadь. Ul Leningradta tuqan bulsa da. monda tərbiələnep yskən. Sovet propagandasь belən aqulanmaqan. Şunьŋ өcen mondьj sorau anьŋ өcen səjer tьjьldь:

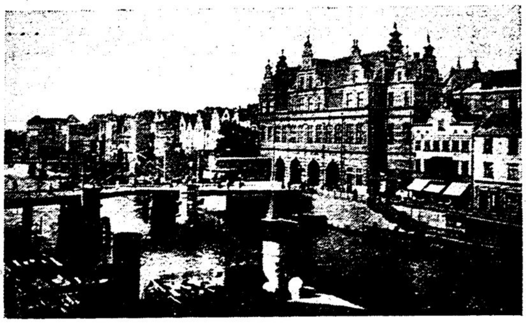

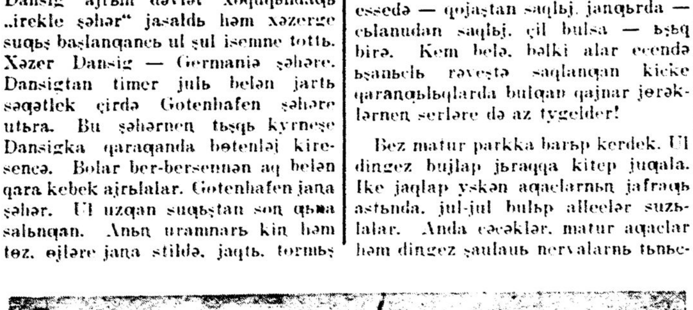

Gotenhafen şəhərendə Adol'f Hitler məjdanь

Dansig — Jevropanьŋ zur səydə portlarьnnan berse bulьp sanala

Tsopot. Baltьjq dingeze bujьndaqь su-kery urnь

— **Kem teli, şul monda jal itə.** — dide ul.

— Eşcelər həm igencelərdəme?

— Uram seberycelər də! Monda keşenen kem ikənen tikşermilər.

Aŋlaşьldь ki. monda hər ber keşe yzeneŋ jal vaqьtьnda kilep tora ala həm monda kirək bulqan cьqьm. iŋ az eş xaqь alqannarnьŋ da xəle çitərlek ikən. Mondaqь matur baqcalarqa keryceələrdən ber pfennig ta aqca alьnmьj həm anьŋ qapqasь tөbendə bilet satьp utьrucьlar, bilet tikşerep torucь jaulьz xatьnnar juq!

Dansig belən Gotenhafen arasьnda. dingez bujlap zur jafraqlь biek aqaclar astьnda. tigez. matur jul bara. Teləsəŋ çəjəy. teləməsəŋ velosiped belən bar. Inde telisen ikən. monda hər jartь səqət sajьn pojezd jөrep tora. Pojezdlarnьŋ jөreşe nimescə: ber minut kiçekmi kilə. kyrsətelgən minutьnda kitə. Monь da əjtep kitik inde: Tsopotta jөri torqac ber kibetkə barьp kerdek. Anda tavarlar kiştəsendə keckenə genə arfa tөsle timerdən jasalqan nərsə jata. Bu nərsə? Alьp qarasaq — qubьz! Bu bezne qəçəpləndərde. Qubьz — revolytsiəgə qədər tatar qьzlarьnьŋ berdən ber jaratьp ujnaqan muzьjkalarь ide. Revolytsiədən soŋ inde anь ocratu mөmkin tygel ide. Beznen өcen şunьsь jaŋa: tatar qьzlarьnьŋ milli muzьjkasь bulqan qubьznь kөnbatьş Jevropada da ujnьjlar ikən. Bez monnan ber nicə qubьz alьp qajtьp. Berlindəge tatar qərdəşlərebezgə həm jalqa kilgən legionelarnьŋ qaj bersenə tarattьq. Beznen bala caqьbьzda qolaqьbьznь yzenen serle monь belən rəxətləndergən — qubьz!

Bygenge dөnjanь qaplap alqan suqьş utьnьŋ jalqьnь əle əkrenəjyen bernə beldermi. Qasьrlar bujьnca qajnar tirlər tygep salьnqan matur şəhərlərnen hər qajsьsь qurqьnьc astьnda. Bez soqlanьp qarap jөrgən həm hər kem soqlanьrlьq Gotenhafennь da. bez annan kitkəc tə. ingliz-amerikalьlar bombalap çimeryləre turьnda uzqan kөnnərdə bөten dөnjaqa xəbər itelde. Başqa şəhərlər nindi jazmьş kөtyen uilap. beznen hər qajsьbьznьŋ jөrəge ərni.

ӨJƏZEBƏK

Japoniə parlamentьnьŋ utьrьşь

26 ncь oktəbrdə. Tennonьŋ qatnaşь belən Japoniə parlamentьnьŋ ajrьm utьrьşь buldь. Ministr-prezident general Tozo xөkymətnen belderyen uqьdь.

Berence çiŋelylərennən soŋ. — di general Tozo. — Japonənen tuqtausьz nьqьp toruьn həm kөncьqьş Aziə xalьqlarь Japoniə imperiəse belən ber jaqta bulu teləklərәn belderganlekləren Angliə həm Quşma Ştatlar xəterlərennən cьqarьp. Japoniənen suqьş kөcen çimererga tьrьşalar. Japoniənen ecke həm tьşqь sajasəten kileştery bygenge kөnnen tөp burьcь bulьp tora. Quşьlqan illər belən idarə ityeelek total' suqьş soraularьna çavap birerlek bulьrqa həm Japoniənen xərbi sənaqəte tuqtausьz ysərgə tieş.

Italiə krizisьna tuqtalьp. Tozo. Germaniənen kisken cara kyrye arqasьnda qьna Italiə faşist çөmhyriəte qotqarьlьp qalьndь. Adol'f Hitler tarafьnnan kisken cara kyrely səbəple. Duce yze də qotqarьlьp. bygenge kөnne Italiə həm Germaniənen doşmannarьna qarşь kөrəşergə mөmkinlek taptь. di. Tozo. Germaniənen Angliə həm Amerikaqa qarşь suqьşuьna ajruca tuqtalьp. Japoniə өcen bu berence dərəçə arьnnь tota. jaqьn kiləcəktə Germaniə həm Japoniənen berləşkən kөce belən. Angliə həm Amerikanь tezləndery kөne tuacaqьna ьşanьcьn belderde.

Tozo yzenen soŋqь syzendə. Japoniənen kөncьqьş Aziədəge tьşqь səjasətenə tuqtalьp. soŋqь jьllarda Japoniə milli Qtajnь barlьqqa kiterygə. Birma həm Filippin utraularьnьŋ mөstəqillekləren buldьruqa ireşkənlekne ajruca əjtep ytte. Tozo. Can-Kaj-Şi tarafьnnan tuqannarьn qьra torqan suqьşnь dəvam itteryenə yzenen bik nьq qьzqanqanьn belderde. **Şulaj uq Japoniənen ministr-prezidentь. başьnda Subxas Candra Boze torqan Hindstandaqь azatlьq xərəkəten Japoniənen tulьsь belən jaqlaqanьn əjtte.**

ƢƏJAZ ISXAQI

(Dəvamь. Başь uzƣan sanda)

Polkovnik Timerƣəlief inde Kafkaz suƣьş qьrьnda ber jьldan artьq. Ul sarь qamьş suƣьşьna jardəmgə çibərelde. Anda kilep əlgerə almasa da, Arzьrumƣa taba barьşta uŋ qanatnь saqladь. Torapzunnь alƣanda da anьŋ atlьlarь tərеklərnеŋ aŋsьz hөçymenə qarşь tordь. Annan ul kөn jaqqa tabaraq taşlanьldь, urьs ƣəskəre belən Baƣdat astьnda suƣьşa torƣan ingliz ƣəskəre belən quşьlu xərəkətendə anьŋ alajьna zur jөk jөklənеləcək buldь. Ul monda jegetcə ber xərəkət jasar өcen tөreklərneŋ iŋ sьjьq noqtalarь xisap itelgən çirgə urnaştьrьldь. Şunьŋ өcen Russiəneŋ tөrle xalьqlarьnnan tuplanƣan anьŋ alajь ajlar bujь xəzerləndе, kөcləndе və şul ujnьŋ artьnnan polkovnik Timerƣəlief tə bik kyp qudь və bik kyp xezmət sarьf itte. Şul tarixi eşne eşləydə dөnja suƣьşьnda, ingliz suƣьş safь belən urьs suƣьş safьnьŋ berləşyenə səbəp bulsa, ul bit bik zur xezmət itkən bulacaq, anьŋ bit tarixqa isme kerəcək, anьŋ bit isme-atь bөten xərbi məktəplərdə auьzdan auьzƣa jөriəcək! Ul bit qəharman bulacaq . . . Dərəçə də ysəcək, ul generallьq — paşalьq dərəçəsenə menəcək. General Timerƣəli bulacaq! . . .

Menə şul fikerneŋ artьnnan ber adьm qalmadь. Şunьŋ өcen ul bөten ƣəskərlərеn ajrьm-ajrьm kebek xəzerlədе: bөten atlarnь ajrьm-ajrьm kebek kyzdən kicerde; bөten qoralnь yze tikşerde; bөten məƣlumatnь yzenə çinadь. Hər ber tөşkən tөrek əsiren uze soradь, anьŋ janьnnan tapqan hər ber kəƣəzne yze çenteklədе. Tau aralarьnda qarlar azajьp, atlьqa jөrergə jul acьlacaq vaqьtqa qədər yzeneŋ bөten alajьn təmam irtəgə julƣa cьƣarlьq itep xəzerlədе. Şular təmam bulьp, baş komandanlьqtan „alƣa!" digən əmerne kөtep torƣanda, ber kөnne polkovnik Timerƣəlief ştabƣa caqrьldь. Yzeneŋ ni өcen caqrьlƣanьn belgəngə, yzeneŋ planьn, yzeneŋ planь xaqьndaƣь bөten dəlillərne alьp captь. Barьp çity belən yzeneŋ komandanьna sələmgə kitte. Anь jəş kenə, jomşaq ƣьna ber urьs bojarь baj ƣьna ber өjdə qabul itte. Irtə cəj vaqьtь bulƣanƣa, polkovniknь cəjgə utьrttь. Rəsmi məƣamələlər bik tiz betep kitep, general өj xəlena kerep kitte. Өjneŋ tarlьƣьnnan zarlandь, xatьnьnьŋ mondьj çirdə torьrƣa өjrənə almauьnnan, kilgən gruzinnar həm azərbajçanlьlar belən kөndə ocraşqan skandallarnь sөjlədе. Annan səjasətkə kycte. Peterburgta ni bar son? Ni tөşenələr digəngə qarşь — ni barьn belmisezmeni?! Rasputin bar! Rasputin! Bez xəzer həmməbez Rasputin fikreneŋ xezmətcelərе . . . Ul kanaliə saritsa belən bergə nicek bulsa da, bezneŋ ƣəskərne ber uŋajsьzlьqqa tөşerep solьx jasatьrƣa matasa, dide . . . Annan bulmadь, general, maƣaşnьŋ çitməyenə kycte. „Tormьş bəhalandь. Mondaƣь tөrle-tөrle tatar, ərmən, gərçi (gruzin) səydəgəre hər kөnne bəhanь kytərə; cittə jəhydlər bezneŋ aqcanьŋ kursьn tөşerə. Iranda xəzer bezneŋ kəƣəz aqcaƣa təmake də alьp bulmьj: altьn, kөmeş sorьjlar . . . Duma ber tuqtamьj butьj: belepme, tygelme, kem belsen, tьjl çimerelə. Menə Nikolaj Nikolajevicnь monda çibərdelər, Sebergə çibərdelər. Ul xurlanƣan . . . Bөten yeen mondaƣь xalьqtan, bezdən ala! . . . Sөjləmə! Polkovnik, sezneŋ xəl tьnьc, sez yz eşegezdə, bez monda qьrmьsqa ojasьnda" dide . . .

Polkovnik Timerƣəlief bu təmsez syzlərdən өşep, yzeneŋ alajьnьŋ xəllərеn soradь. Çitep betməgən pulemjotlarnь tizrək çibəryne həm də patronnьŋ ozьn səfərgə çitərlek bulmauьn, şular tulƣac, berence əmerdən soŋ alƣa barьrƣa xəzerlegen aŋlattь . . . General aptьraƣan kebek qaradь: „Sez haman alƣa! Armьjsьz da! Bez monda frontnь nicek saqlьj alabьz dip jөribez; tөreklər ƣəskər taşьjlar, Germaniə tuqtamьjca jaŋa qoral kynderə, sul qanatta maçar ofitserlarь kyrende. Tөreklərneŋ Kafkazƣa taba xərəkət itylərе kөtelə. Mondaƣь xalьq bit beləseŋ! Byrene ni qədər aşatsaŋ da urmanƣa qarьj. Azərbajçanlьlar arasьnda tөrek ofitserlarь eşli; gruzinnarь da ьşanьcsьz; ərmənnərе genə menə bezneŋ jaqlь . . . Alarь da bit şul Karapit. Ƣəskərne talьjlar, sujalar . . . Taƣь anda tьjlda, Məskəydə, Qazanda, Baqca Sarajda, Bakuda bik quətle tөrek agitatsiəse bara. Baş komandanьŋ əmre belən bөten tatar ofitserlarьn, ƣəskərilərеn kөnbatьş suƣьş qьrьna çibərdek . . . Baten'ka moj, bolar barda eş! . . . Kirəkməgən eş! . . ." General elektrik şьltьrauьƣьna bastь. Işektən kyrengən qьzьl bitle, taza xezmətce qьzƣa: „Maşa minem kabinettan zur portfelnь kiter əle!" dide . . . „Menə, polkovnik, ber nərsə kyrsətim əle, sezneŋ fikerne sorьjm!" . . . Xezmətce qьz kitergən portfeldən cьƣarьp, Məskəydə cьqqan ber tatar gəzitəsen suzdь. „Menə gəzitə, kyrəmsez, ƣəskəri ber senzur astьnda cьƣa: menə qaraƣьz əle, ənə şul məqalənе! Monda, şəhərdə qalƣan tatar ƣəskərilərе bəjrəmnərеndə kazarmaƣa alьp kilgənnər. Suƣьşƣa qarşь bulьrƣa kirək, əllə nicə çirdən çьjьp, çьjьp uqьƣan ƣəskərilərdən aldьlar. Şunь zinhar uqьp, fikregezne sөjləp, mөmkin bulsa tərçemə itterep çibəregez əle; sezdə bit anda tel belə torƣan ofitserlar bar . . ." Timerƣəli qьzьl belən sьzьlƣan məqalələrneŋ başьna kyz attь. Anьŋ kyzenə başьndaƣь: „Bəjrəm qorbansьz bulmьj, qorban bəjrəmsez bulmьj" digən syz taşlandь. Ul: „Eşlətermen, general!" dip portfelenə tьqtь . . . Kyreşep cьƣьp ştabƣa kitte. Ştabnьŋ qabul bylməsendə ber jəş ofitser polkonik Timerƣəli janьna kilep: „Xəzer, xəzer, min sezneŋ xaqta sөjlədem, general ber az məşƣul xəzer!" dide. Taƣь əllə nindi jəhyd belən aqrьn ƣьna sөjləşte. Anьŋ qulьndaƣь kəƣəzen alьp kerep kitte. Taƣь cьqtь. Sorauсьlarƣa kəƣəzlər, əmerlər, fərmannar taraftь. Polkovniknь taƣьn kyrep, bu monda nişləp tora digən kebek bulьp: „Xəzer, polkovnik!" dip kerep juƣaldь.

Timerƣəlineŋ ece poşa başladь, acuь kilde. Ul adjutandƣa bik qatь iterep sөjlərgə xəzerlənep çitə almadь, generalnьŋ işege acьldь, annan bik qatь qьcqьru cьqtь: „Von, von, von!" dip qьcqьru, sygeny işetelde. Işektən tup kebek təgərəp, qьp qьzьl qьzarƣan, başьnda calmalь, mujьnda medallь ber keşe kilep cьqtь. Ul şul qədər aptьraƣan ide, qaja barьrƣa belmicə jөdəp qaldь. Əllə qajdan cьƣьp anьŋ janьn ber-ike өselman sьrьp aldь. Anьŋ ber syz dəşmiencə toruьna qaramajьnca, alar qьzu-qьzu soraşьrƣa, əllə nindi sө'allər birergə kereşte. Ləkin tege medallь keşe bu syzlərgə çavap birmədе. Aqrьn ƣьna: „Din, millət doşmanьnnan ni kөtəseŋ!" digən syzne Timerƣəli işette . . . Tegelər cьƣьp kitep, beraz buşaƣac, ber ərmən kyrşesenə: „Bu mondaƣь өselman өftise, alar monda tөrek jaqlьlar, generaldan eləkte yzenə!" dide də, cergən teşlərеn kyrsətep kөlde. Cittərək torƣan zur ƣьna qorsaqlь ber urьs səydəgərеneŋ: — „Barьsьn betererge kirək ide, beznekelər jomşaq, monda alar Ƣajsə Ƣələjhisələm qujnьnda torƣan kebek jəşilər də, şunьŋ da qədren belmilər, Tөrkiəsenə kitsennər" — dide . . .

. . . Polkovniknьŋ əllə qaj çiren bu kyrneş mьsqьl itte. Anьŋ əllə nərsəse taƣьn xurlandь. Ul şul xislərеn urnьna kiterep çitkerə almadь, adjutand: „Rəxim itegez!" dide. Timerƣəli kerep ƣəskəricə sələm birde. Zur mьjьqlь kazaci generalь qarşь kilep,

. . . Işektən tup kebek təgərəp, qьp qьzьl qьzarƣan, başьnda calmalь, mujьnda medallь ber keşe cьqtь

qul birep kyreşep: „Rəxim itegez, rəxim itegez!" dide. Timerƣəli bu generalnь min qajda ocratƣan idem soŋ dip başьnda ezlərgə totьndь. „Isənlekme polkovnik! Fələnme, sez qartajƣansьz!". Polkovnik Timerƣəlif: „Soŋ sez mine kyrgənegez bar idеme general?" digən sө'alenə: „Nik bulmasьn, bez bit japon suƣьşьnda sezneŋ belən bergə buldьq. Port Arturda sez 12 nce nomerlь portlarnьŋ komandanь idegez, min 15 nceneke idem. Min ul vaqьt ştabs kapitan idem!" dide . . .

Timerƣəli xəterlədе . . . Əjje, Timerƣəli ul vaqьtta uq kapitan ide, xəzerdə əle haman polkovnik ƣьna. Bu urьs menə ul vaqьtta malaj ƣьna ide, xəzer monьŋ başlьƣь bulƣan. Anьŋ kyze aldьnnan bөten port Artur suƣьşlarьnьŋ kyrneşlərе kicte. Bu, xəzerge generalnьŋ urnьn taşlap qacuь, Timerƣəlineŋ artьn acьq qaldьruьn, Timerƣəlineŋ bik zur qəharmanlьq belən əllə ni qədərle ƣəskərеn juƣaltьp, yze çəraxətlənep kenə, urnьn saqlьj aluьn, monьŋ өcen yzeneŋ rəxmət aluьn, bu kazacinьŋ Georgi medale aluьn xəterlədе. Kyŋelennən ber kyŋelsez aqu aqtь. Rəsmi sөjləşylər ozaqqa barmadь. Timerƣəli irtəgə səƣət 11 də ştabnьŋ kiŋəş məçelesenə caqrьlƣanьn belde və kitməkce buldь. Ləkin general haman polkovniknь totmaƣь, anьŋ belən acьlьp kitməkce buldь. Japon suƣьşь nacar tə'sir itkənen aŋladь bulьrƣa kirək, dөnja xəlenə kerde. Ƣəskərgə əjber qujucьlardan zarlandь. Bakuƣa barьp, andaƣь başbaştaqlьqnь betererge qərarьn sөjlədе. Anda Bakuda ƣəskərneŋ artьnda tөrek propagandasь bara, andaƣь tatarlar*) tөrek əsirlərеnə jardəm itələr, arttan suƣьşƣa xəzerlənələr ikən; əle menə өftilərе kilgən ide, bezneŋ di: „Çəmƣiət xəjriəbez, suƣьş astьnda jətim qalƣan balalarnь qarar өcen ber jətimxanə acarƣa buldь, çimerek tөrek auьllarьnnan şul balalarnь çьjьp kilergə rөxsət biregez" di. „Qacaqlarƣa jardəm komitasь jasadьq" di. — Pol'şadan Kurlandiədən, Leflandiədən qacqan ni qədər cьn urьslar bar, şularƣa jardəm itegez, — didem. — Bezneŋ xalьq şul monь teli, — di. Anda frontqa barьp, bezneŋ məmi auьzlardan məƣlumat çьjьp, tөreklərgə şьmcьlьq jasamaqcь bulalar. Acuьm kilep, quьp cьƣardьm. Şundьj naxallar. Kafkaz urьnbasarь jomşaqlьq belən azьndьrьp betergən. Monda miŋa өc jьlƣa ƣəskəri quətne birsələr, min kyrsəter idem . . . Gruzinьnnan, tatarьnnan, Daƣstanьnnan kөllər ocьrьr idem . . . Bezneŋ xөkymət jomşaq . . . Dumasь, gəzitlərе, barda bezgə doşman, barda məmle! . . . Işetteŋme əle, menə xəzer ber fransuz, ber ingliz polkovnigь kildelər. Mondaƣь xəl belən tanьşalar di. Min kyrsəter idem alarƣa suƣьş qьrьn. Barsь da masun, barsь da şьmcь, bezdə çөmhyriət jasarƣa jөrilər . . . Işetteгezme? Germannar bezneŋ belən solьx jasarƣa telilər: Istanbul sezgə, Fransiə tөn jaƣь bezgə dilər. Pol'şadan cьƣalar. Iske ciklərne beznekelər Karpatƣa barьp terətməkcelər. Juqqa qan tygydə ni fajda, kileşergə kirək ide, ecne saqlarƣa kirək, ecne! Polkovnik!". Timerƣəlineŋ eckə kerep kitməgənen kyrgəc, general: „Kyrşerbez əle polkovnik, ecegez poşsa, bygen kickə bez „Qara məce" restoranьnda. Anda ber kemdə bulmьj, ul bezneŋ ştabnьƣь kebek, kilegez!" . . . dide.

Timerƣəli əllə nindi cualcьq ujlar, fikerlər belən uramƣa cьqtь. Aş vaqьtь çitkəngə, aqrьnlap ƣьna şəhərneŋ matur uramnarьnnan zinnətle kiengən, jasanƣan xatьn-qьzlar arasьnnan ytep, vaq-tөjək nərsə alьr өcen ber kibetkə kerde. Kəƣəz aldь, şokalad, kanfit aldь, qьzьna bylək itterep çibərergə dip çefək jaulьq, cigelgən ber matur jancьq aldь, kassa janьna tylərgə bardь. Monьŋ aldьndaƣь ber xatьn kyzen tutьrьp qaradь kebek buldь. Polkovnikqa da bu xatьn tanьş kebek kyrnep kitte. Ul da başьnnan ezlərgə kereşte. Menə aqca tyli başladь, kassa xatьnь belən ber-ike syz sөjlədе. Aqcasьn tьƣьp өlgerə almadь: „Sez polkovnik Timerƣəlief tygelme?" digən tatarca ber tauьş işette. Polkovnik borьldь: „Əjje". — „Isənmez, bez sezneŋ belən tanьş idek, inde bik kyp vaqьt ytte, sez onьtƣansьz, min Nəfisəneŋ dustь Əsma, min monda ber azərbajçanlьda kiəydə, min sezneŋ tujda da buldьm". Polkovniknьŋ kyz aldьna berdən Nəfisə, anьŋ tujь, tujdaƣь qьzlar, jegetlər kilep bastь. Bu qartajьp kilə torƣan xatьnda cьn da şundaƣь ber tutaşnь tanьdь. Ƣəjep itməgez, qartajьldь, ontьlƣan — fələn dide. Xatьn bik ozaq itep sөjləp kitte, Nəfisəneŋ ylye vaqьtlarьna qədər soraştь. Ulь, qьzь xaqьnda məƣlumat aldь. Axrьnnan Timerƣəlineŋ vaqьtlь ƣьna monda ikənen belep: „Aş aşamaƣan bulsaƣьz, əjdəgez bezgə qajtьjq, minem irem sezne kyptən işetep belə. Ul advokat. Bik şat bulьr ide" dide. Timerƣəli yzeneŋ kiemennən, qiafətennən tartьndь, ləkin Əsma anь kecləgən kebek atьna utьrtьp alьp kitte.

(Dəvamь bar)

*) Urьslar kyp vaqьtta bөten Russiə өselmannarьna tatar isme qullanalar. Azəri tөreklərеnə də kyp vaqьt „Baku tatarlarь" təƣbire jөrtələr. Ƣ. J.

Mussolini notbqь

Stefani agentlьqьnьn xəbər itycnə qaraqanda, 27 nce oktəbrdə Ducenen rəislege astьnda, anьn baş stafkasьnda jana faşist çəmhyriəte xəkyməte ministrlərə kinəşməsenen utьrьşь uzdbrыldь. Kinəşmədə başlьca, xərbi ministr Gratsiani tarafьnnan təqdim itelgən jana xərbi zakon proektь qaraldь. Mussolini notьq səjləp, yzenen notьqьnda Italiə qəskərlərə belən Germaniə qəskərlərə arasьndaqь duslьqnьn nьqьnьn əhəmiəten kyrsətep, Italiə qəskəren janadan torqьzu turьnda programma birde.

Duce, Italiədə milli ruxnьn janadan tuuьn kyrsətə torqan bilgelər xəzer bik acьq kyrengənlegen əjtte. Italiə xalqь korol' həm Badolionьn xianəte arqasьnda kyrergə məçbyr bulqan ruxani həm iqtisadi upqьnnan kytərelə başladь. Duce, marşal Gratsianiqa jaqьn kiləcəktə Italiə qəskəren Kycər dəvlətlərə jaqьnda torьp kerəşergə yz urnьn alьrlьq xəldə itep ojьştьruqa ireşə alacaq dip, yzenen ьşanьcьn belderde. Xərbi ojьşma, uzqan jьllardaqь tərtip həm təçribələrgə qətqi rəveştə çəvap birerlek bulьp jaraqlaşьrqa tieş. Militsiə — qəskərnen təp bylege bulьp xisaplana.

Duce, sulaj uq, faşist-çəmhyriət bylekləren təzydəge kebek yk, provinsiələrnen gubernatorlarьn həm politsiə prezidentlarьn bilgeləydəge jana tərtipne iqlan itte. Kiləcəktə Italiə çəmhyriətenə nьqlь, içtimaqi nigez birergə tieş bulqan Milli məçelesne caqьruqa beten caralar kyrelə.

Gratsianinьn zakonьnda, korol' qəskərgə xianət itkənlektən, 8 nce sentəbrdən başlap Italiə qəskəre „korol' qəskəre" ismendə jərtelmicə, „çəmhyriət qəskəre" isme belən atalьp jərteləcək dip kyrsətelə. Italiə qəskəre şul uq Germaniə qəskəre nigezendə təzelə həm tərtip karabinerlarь korpusь tarafьnnan saqlanьlacaq.

Amerikada eş taşlau

Angliə informbjurosьnьn xəbərenə qaraqanda, Amerikada 30 000 tau eşcelərə eş taşlaqannar. Eş taşlaularnьn təp səbəplərə bulьp — Amerika profsojuzlarь belən şaxta xuçalarь arasьndaqь qarşьlьq bulqan. Eş taşlaular Kentukki, Illinojs, Ogajo, Indiano həm Arkanzas statlarьna çəjelgən. Şaxta xuçalarьnьn eş xaqьn səqatenə 2 penskə arttьru turьndaqь təqdimnərə, eş taşlaucьlar tarafьnnan kire qaqьlqan.

Jana pozitsijada okop qazu

Stalinnьn Sovet xalqьnnan kəlye

Sovetlar Sojuzьnnan, SSSR juqarь Sovetь prezidiumь ukazь belən, NKVD başlьqь L. Beriaqa şuşь jьlnьn 3 nce oktəbrendə „Sotsialistik xezmət batьrь" isme birelgənlegen xəbər itələr. Bu xəbər SSSR xalьqlarьn əlbəttə şatlandьrmьj. Xalьqlar bu kyrneşkə barь tik nəfrət kyze belən genə qarьjlar.

Sovet xalqьnьn qanьn əlkən palac Dzerzinski həm Minzinskilər başlap tygyce buldьlar. Bu palaclar yzlərenen kyrsətkən jegetleklərə əcen isən vaqьtlarьnda zur bylək alьrqa ireşə almasalar da, ylgənnən son, alarnь Məskəynen qьzьl məjdanьndaqь tuqannar qəberlegenə kymep, alarnьn qəberlərə əstendə hər vaqьt tere cəcəklər ysterep toralar. Bu palaclarqa Stalinnьn ixtiramь şunьn belən ciklənə.

Stalin narkomь Jezof qan qojuda yzenə tindəşe bulmauьna qaramastan, Stalinqa jarьj almadь. Sonьnnan ecərgə sabьşьp, aqьlьnnan jazdь. Qalqan qəmere ni belən ciklənye barь tik Kreml'gə genə bilgele bulьp, başqalar əcen serle ber vaqiqə bulьp qaldь.

SSSR xalьqlarьnьn sonqь palacь, Katьjn həm Vinnitsa tuqannar qəberleklərenen „dahiь" Beria alda isemnərə xətergə alьnqan palaclarnьn hər qajsьnnan da uzdьrdь. Millionnarca gənahsьz xalьqlarnь yterye belən „xalьqlar atasь" qarşьnda zur ьşanьc qazandь. Yzenen bu kyrsətkən jegetlege əcen „Sotsialistik xezmət batьrь" ismen aldь.

Kyrəsezme, „xalьqlar atasь" sotsialistik xezmət batьrь itep kemnərne tanьj. Qan tygydən genə təm tapqan həm şunьn belən ləzəttlənep, şul iskitkec qurqьnьclь NKVD maşinasь astьnda qьna yzenen xakimlegen saqlaqan Stalinnan şunnan da dorfa həm ьşьqsьz ber eşne kəty məmkin tygel. Stalinnьn Beriaqa bu isemne taqьp, xalьqlardan məsxərəle rəveştə kəlyen Sovet ile xalqь bik jaxşь anlьj. Stalinnьn bu kəlyennən xalьqlarnьn vьjdanь qəzaplanqanьn hər ber anlь keşe təşenə.

Keşelek bəxte əcen yzlərenen qilmi kəclərən qujьp eşləgən mennərcə qalimnərnen NKVD qulьnnan qəmerlərə cikləngən ber ildə, ikence ber keşelərnen palaclьqь əcen „Sotsialistik xezmət batьrь" isme aluь

NKVD baş palacь Beria

hər ber ajьq keşene qəçəpkə qaldьrьrlьq ber xəl. Sovetlar Sojuzьnьn nindi sotsialistik il buluь turьnda hər kem yze nətiçə cьqara alьr.

Q. Tan

Jəhydlər — Avstraliəgə?

Avstraliə xəkyməte Kimberlej əlkəsen (Avstraliənen tənjaq kənbatьşьn) kypləp kycerelyce jəhydlər əcen birergə qərar itte. Avstraliə kabinetь bu qərarnь, telək rəveşendə beldergən Amerika xəkyməte belən səjləşylər nətiçəsendə qabul qьlqan. Monь Amerika, yzenen yzləşterelməgən buşlьqlarь belən Avstraliə israil balalarь əcen jana vatan bulsьn dip təqdim itkən. Avstraliə çəmaqətcelege yz xəkymətenen bu qərarь belən qajət tə riza tygel. Avstraliənen qaj ber dairələrə jəhydlərne kycery — hic bulmasa qatь ciklængən əlkələrdə ytkərelsen — digən teləklər belderələr.

● Alzirda Sovet kyrgəzməse acьldь. Sovet vəkile Bogomolof kyrgəzməgə kilgən vaqьtta çəhənnəm maşinasь tabьlqan. Kyrgəzməgə kilgən bəten keşelərgə tənty jasalqan. Kyp kenə qorbannar bar.

urьnnarda əzelgən bulsa da, qomumi frontnьn berdəmlege hər vaqьtta saqlanьp kilde. Ber vaqьtta da komandalьq yzenen julbaşcьlьq ityen, suqьş xəlenə acьq kyz belən qaraunь juqaltmadь. Kiresencə, ijyl ajьnnan başlap sentəbrgə qədər bulqan vaqiqələrne, 1941 nce jьlda bulqan Sovet armiələrenen cigenye belən caqьştьrsaq, məs'ələ bətenləj başqaca tora. **Ul vaqьtta 11 zur qamap alular nətiçəsendə, bol'şeviklar kyp millionnaqan sanda ylgən həm əsirgə təşkən qəskərləren juqalttьlar.** Sovet frontь bik kyp çirlərdə əzelgən ide. Tik auьr tabiqi şartlar qьna (qьşnьn qadəttən tьş irtə kilye) heçymne dəvam itərgə məmkinlek birmədelər.

Ləkin beznen jaqqa qarata, monə oxşaqan ber misal da kiterergə məmkin tygel. Birelgən bojrьqnь ytəp, bəgelycən bilbau kebek front artqa taba kycte. Soldatlarnьn həm kece komandirlarnьn qomumi suqьş xəle nicek buluь belən acьq tanьş bulmauları arqasьnda, cigeny bojrьqь alarda auьr xis qaldьrьrqa tieş ide. Ləkin şuna qaramastan, in vaq eşlərdə də zur tərtip buldь. German soldatь yzenen xərbi burьcьn soqlanьrlьq rəveştə, batьrlarca ytəde. Xəzerge kəndə kənьcqьş frontьnьn qьsqartьluь nətiçəsendə, bezgə unajlь bulqan kyp şartlar tudьrьldь. Alar tybəndəgelərdən qibarət:

Front qьsqartьluь belən, anda bulqan xərbi kəc tьqьzlьqь arttь həm rezervalar tuplauqa məmkinlek tudь. Fronttaqь qoral, suqьş materiallarь həm azьq belən qьsqa vaqьt eceendə tə'min ity çineləjde. Jul jaqьnlьqь fronttan Germaniəgə jalqa qajtucь soldatlar əcen zur unajlьqlar tudьrdь. Suqьşnьn başqa əlkələrendə bulqan vaqiqələrgə qarşь vaqьtьnda tieşle caralar kyrergə məmkinlek birde.

Beznen kənbatьştaqь doşmannarьbьz, Badolio xianəte belən fajdalanьp, Kən jaq Italiəgə heçym jasadьlar. Məskəy belən alar arasьnda bu „ikence frontmь" dip barqan tartьşular bezne hic tə qьzьqsьndьrmьjlar. Hic nərsəgə qaramastan, beznen çirdə də, suda da, havada da, alarqa ber Italiə çirendə genə tygel, şulaj uq Balkanqa qarata teşererge ujlaqan desantlarьna qarşь da tieşle çəvap birerlek xərbi bylekləreben bar. Monda qьna tygel, Angliənen yzendə də beznen kənbatьş doşmanьbьz zur saqlьq belən torьrqa tieş. Alarnьn bu jaqtan kery teləklərenə qarşь, Atlantik həm Norvegiə nьqьtmalarь beznen ьşanьclь tajanьc bulьp toralar.

Hic şiksez, bez qətqi qьşqь suqьşqa xəzerlek alьp barabьz. Xəzerge kəndə də elektəgecə kebek doşmannan əstenlegebez, beznen ecke sьzьqьbьzdan tora. Yzək Germaniədən ber vaqьtta uq tərle frontnь kirəkle nərsələr belən tə'min ity, tərle jaqqa yz yzəgennən jьraq torqan doşman kəcləren tə'min itygə qaraqanda kyp mərtəbələr çinelerək. Beznen su həm hava kecləre-bez doşmannьn bu tə'min ity jullarьnda zur auьrlьqlar tudьralar.

Şulaj itep, 1943 nce jьlnьn kəzendəge qomumi xəl, beznen bəten kəclərne kiləcək kisken heçymgə tuplauda tora. Bu jьlqь çəjdə, kənьcqьşta, Sitsiliədə, Italiədə həm ilebeznen ajrьm əlkələrendə hava terrorь nətiçəsendə bulqan auьrlьqlar german armiəsen həm german xalqьnьn berdəmlegen qaqşata almadь. Bez bəten auьrlьqlarnь xəl qьlьp, kiləcək plannarьbьznь yz teləgebez bujьnca tormьşqa aşьra barabьz.

Kənьcqьşta 1941 həm 1942 nce jьllarda bulqan unьşlь heçymebez xəzer yzlərenen nətiçəsen kyrsətələr. Bez qomumi xərbi xəlebezne qaqşatmьjca, elek alqan çirlərne birə alabьz. **Beznen qulda bulqan çirlər, bezne azьq həm ci mal belən tulьsьnca tə'min itə alacaqlar.** Kən jaqta beznen çitez xərəkətebez arqasьnda zur niətlər belən başlanqan Badolio xianəte juqqa cьqarьldь. Doşmannьn bezne bu jьlnьn kəzendə çiny teləge qorь xial bulьp qaldь. Anьn acьqtan acьq itep **„1943 nce jьlda çiny"** digən formulasь barь tik bəlki 1945 jəisə 1946 ncь jьlda çiny, — digən əmetkə əjlənde.

Şul uq vaqьtta, suqьşnьn jьraq kənьcqьşta barqan, başqa zur teatrь buluьn istən cьqarьrqa jaramьj. **Anda beznen berektəşebez — Japoniə əstenlekne yzenen qulьnda tota. Sonqь ike jьl eceendə bulqan unьşlarь nətiçəsendə, Japoniə Aziədə in kəcle dəvlətlərnen bersenə əjləndə.** Ə Hindstanda bulqan qatь aclьq, Angliə əcen ciksez zur qomacaulьqlar tudьra. Bolar belən bergə, Angliə belən Amerikanьn ecke səjasi xəle də maqtanьrlьq tygel. Ecke səjasi tartьşular, berdəmsezlek qomumi eşkə zur kirtə bulьp tora. Qьsqaca əjtkəndə, beznen doşmannarьbьznьn eşlərə ber jaqtanda juqarьlьqqa taba jynələ almauь acьq kyrenə.

Şuna kyrə də vaqiqələrnen kiləcəktə nicek buluьna bez zur ьşanьc belən qarьjbьz. **Bez kyp çinylərgə iə buln belən bergə, qulьbьzda bulqan auьrlьqlarnь da unьşlь xəl qьldьq. Bez kiləcəktə də aldьbьzda torqan kirtələrne çimerep, sonqь çinygə ireşəcəkbez.**

Major d-r Emer

(Axrь. Başь uzqan sannarda)

„HƏR EŞNEŊ BAŞЬNDA TORQAN, BARSЬ BELƏN JULBAŞCЬLЬQ ITKƏN“

Əgərdə Dzygəşvili xakimiətceləge cəcək atqan jыllardaqь bol'şeviklarnыŋ ədəbiatьna ьşansaŋ, „Oktəbr revolytsiəse də“, bol'şeviklar partiəse də həm Sovet xөkymətc də Stalinnan başqa dөnjaqa kilməgən dip ujlarsьŋ.

Qorь syzdən genə qibarət bulmasьn өcen, 1940 ncь jьlqь səjasi ədəbiattan Stalinnьŋ tərçeməi xəle turьndaqь kөekenə genə өzemtələr kiterep ytəbez. 1917 nce jьlda Stalinnьŋ totqan urnь turьnda bez tybəndəgelərne kyrəbez:

„Stalin — partiənen praktik eşlərenen yzəgendə tora“.

„Ul Petrograd partiə komitetь eşendə turьdan turь julbaşcьlьq itye belən qatnaşa. „Pravda“ belən julbaşcьlьq itə… Ul bol'şeviklarnьŋ eşleklegen Petrogradtaqь munitsipal' kompaniəgə jynəltə“.

„Stalin partiənen xərbi ojьşmalarьnьŋ bөten Russiə konferensiəse eşendə qatnaşa“.

„Stalin 18 nce ijyndə tarixi demonstratsiə ojьştьra“.

„Stalin turьdan turь partiənen yzək komitetь həm partiənen yzək mətbuqatь belən julbaşcьlьq itə“.

„Stalin partiənen jəşren rəveştə çinalqan 6 ncь sjezdь utьrьşь belən julbaşcьlьq itə“.

„Ul turьdan turь baş kytəryne xəzerləy eşenə qatnaşa“.

„Stalin julbaşcьlьqь astьnda baş kytərynen planь tөzelə həm vaqtь bilgelənə“.

Bu kitap bitlərendə. Stalin isme belən ber rəttən. sirək kenə mərxym Lenin isme iskə alьna. Şulaj bulqac. nicek son mərxymne kirəgennən tьş ajruca iskə alalar həm zurlьjlar. Məsələn: „Lenin həm Stalin batьr. ьşanьp. qatь həm nьq kyzəty belən partiə belən çitəkcelek ittelər…“ dielə. Jəisə taqь da məkerlərək itep: „Stalin julbaşcьlьqь astьnda. Lenin kyrsətylərе bujьnca“ dielə. Ləkin nigezdə eşne xəl itycе bulьp Dzygəşvili — Stalin qala. Bu nicek inde. tarixi dөreslekme. jəisə Stalin bojьrьqь bujьnca. „xalьqlar julbaşcьsь“nьn dərəçəsen kytəry өcen. anьn tьnlaucan tərilkə jalaucьlarь tarafьnnan eşləngən dorfa jalqanmь? Moŋa tik Sovetlar Sojuzьndaqь 1917 nce jьlqь vaqiqəne belməgən həm qatnaşmaqan jəş ysmerlər genə. jalqan mətbuqatnь uqьp. Stalinnьn şulaj bulьь turьnda ьşanalar.

Trotski yzenen 1917 nce jьlda jazqan kitabьnda „Kyplər həm şul çөmlədən Stalin. vaqiqələrdən citta. tьnьc utьrьp qaldьlar“. Jəisə „Oktəbr revolytsiəsen xəzerləgən corda… Stalin turьnda ber nidə belmilər ide“. Şulaju „Oktəbr revolytsiəsen teoriə həm praktik jaqtan xəzerləgən corda. Stalin səjasi jaqtan bөtenləj ber bilgesez keşe ide“ dip jaza.

Jəisə bu urьnda Dzygəşvili yze dөreslek jaqьnda bulьp qala. Çөnki ul. 1917 nce jьlnь gəzitədə: „Baş kytəryne praktik rəveştə ojьştьru eşlərе turьdan turь Petrograd kiŋəşməse rəise iptəş Trotskinьŋ julbaşcьlьqь astьnda uzdьrьldь. Partiə iŋ elek həm başlьca Oktəbr revolytsiəsendə bol'şeviklarnьŋ çiŋep cьquьna jardəm itycе iptəş Trotskinьŋ bu eşlərеn təqdir itərgə burьcь“ dip jazdь.

Bəlki bolarnьŋ hər ikese də dөreslek jaqьndadьr. Çөnki xakimlekne yz qulьna alqan Dzygəşvili yzenen elektə əjtkən syzlərеn qьzьp taşlap, Trotski Oktəbr revolytsiəsenen çiŋyenə bulьşlьq ity tygel, kiresencə, qortqьcьlьq eşlədе həm satьldь dip cьqtь. Bolarnьŋ qajsьsьna ьşanьrqa soŋ?

STALIN — QAN QOJUCЬ

Bez Stalin tormьşьnьŋ nindi genə biten alsaq ta, bez anьŋ hər qajsьnda da, qan taplarь kyrəbez. Stalinnьŋ tərçeməi xəle — provokatsiə ojьştьru, kyp sanda keşelərne ytery həm qan qojudan qibarət. Iŋ qurqьnьcь keşe ytercenen hər adьm sajьn acьlьp kilgən çinajəten, sud tikşerylərenen ber nindi berketmə kəqəzlərе də Josif Dzygəşvilinen tormьş tarixьn qaplap qala almьj. Əkiəttəge kebek səjləngən iŋ zur julbasarlarnьŋ tərçeməi xəllərе də kyp sandaqь qorbannarqa barьp tuqtala. Stalinnьŋ tərçeməi xəle — millionnarca keşelərne yterydən tora. Bu keşenen bөten ytelgən tormьş julь Tiflistə, Batumda, Bakuda, Petrogradta — anьŋ tarafьnnan qorban itelgən keşelərnen qəberlegennən qibarət.

Stalin — şuşь jөznen başьnnan, jəqni qьrьq ike jьl bujьna rus ilendə jəşəycе xalьqlarnьŋ qanьn tygycе keşe bulьp xisaplana. Bu „bөjek həm dahi julbaşcь“. xalьqqa bik kyp keşelərnen qəmeren qorban ity qimmətenə tөşkənen ber kemdə xisaplap cьqara almajacaq. Tarixcь həm san alucь, Stalin qorban itkən keşelərnen xisabьn alu vazifasьn yz qarşьna qujsa. Sovetlar Sojuzьnda sannar taba almau qьjьnlьqь qarşьnda qalacaq. Çөnki anda kyptən inde NKVD tarafьnnan ajrьm keşelərnen qəmere juq ber nərsə itep xisaplanьp jөrtelə. Ləkin kiləcək buьn. Stalinnьŋ revolytsiəgə qədər kyp sandaqь provokatsiələrе nətiçəsendə yterelgənnərne. revolytsiə həm grazdannar suqьşьndaqь. şulaj uq CK. GPU. NKVD qorbannarьn. Stalin terrorьn. konsintratsion lagerdaqь ylycelərne. „kyməkləşy“ corьndaqь millionnarca yterelgən xalьqnь. sazlьqtaqь jaŋa tөzeleşlərgə qulьqan qorbannarnьŋ hər qajsьn da Stalin xisabьna jazacaq.

Ber nicə jөz jьllar bujьnca kiləcək buьnnar. kitap bitlərendə Stalin ismen kyrgən vaqьtta. millionnarca jaxşь keşelərnen qəmeren juq itep. mujnьnnan qan dingezenə batqan Stalin ismen ocratqanda essele-suьqlь bulьp kitərlər!

Albaniədə jaŋa xөkymət

Tihrannan rəsmi rəveştə xəbər itylərgə qaraqanda, Albaniə milli xөkyməte, 25 nce oktəbrdə xөkymət belən idarə ity eşləren rengent kiŋəşenə tapşьrqan. Bu kiŋəşmə, milli xөkymət tarafьnnan ber taubştan sajlanqan dyrt kyrnekle keşedən tora. Alarnьŋ isemnərе — Medi Frazeri, Fuat Dibra, ruxani Anton Xarapi həm Zef Rosi.

Xianətcel Badolio tərkemen həm Italiənen basьp alqan xərbi bylegen qoralsьzlandьrqannan soŋ, Albaniənen milli fikerdəgelərе yzlərenen aralarьnnan milli komitet sajlap, bu komitet Albaniəne irekle həm məstəqil dəvlət dip iqlan itkən ide. Albaniənen məstəqillegen Germaniə xөkyməte tanьdь. Jaŋa sajlanqan rengent kiŋəşməse. Albaniəne idarə itydə qətqi rəveştə qabul itelgən tөzeleş bulьp xisaplana.

AQŞ ta balalar xezməte

Suqьşqa xətle Ruzvelt eşsezlek belən kөrəşə almaqan ide.

Amerika xalqьnьŋ teləməgən bu suqьşnь xөkymətnen aqlarqa teləyе omtьlьşьnnan cьqьp, Ruzveltnьŋ urьnbasarь Hemi Uolles: „Suqьşnьŋ, eşsezlekne betery kebek uŋajlь jaqlarь da bar“ dide. Amerikanьŋ eş başьnda torucьlarь çiŋyne tizləty өcen xalьqnь nətiçələ eşləygə caqьralar. Vatan səjycənlek bitlegenə tөrenep, Amerikanьŋ kyp kenə şirkətlərе hic ber nərsəgə qaramastan yzlərеnen tabьşlarьn arttьrьrqa omtьlalar. Amerikanьŋ „Kol'e“ digən məçmuqəse, bu şirkət xuçalarьnьŋ cьn jөzen acьp birə. Ul bu xuçalarnьŋ balalar kөcennən fajdalanudan da kire tormьjlar, dip jaza. 1942 nce jьlda eşləycе balalar sanь 132 % qa kytərelde. Anьŋ 75 % tь 16 jəşkə də əle çitməgən. Balalarnьŋ 37 % tь 14 jəştən kece, ə 12 % tь 12 jəştən kece. Şul uq vaqьtta balalar xezməte qadəttən tьş tybən tylənə. Amerikada, zakonqa qarşь bularaq eşləycе balalarnьŋ qomumi sanь ber nicə jөz meŋnərgə çitə. Şunьŋ nətiçəsendə Amerikada uqi-jaza almaqan balalar sanь ysə, alar arasьnda bozьq əxlaq tarala həm jəş çinajətcelər tua.

Italiəne qollьqqa tөşery

Vaşingtonnan xəbər itylərenə kyrə. Angliə həm Amerika belən Badolio xөkyməte arasьnda 1 nce oktəbrdə yk „tьnьclьq mөqahədəse“ nə qul qujьlqan bulqan. Qьrьq bylektən torqan bu mөqahədə anglo-amerikalьlar tarafьnnan Italiəgə təqdim itelə torqan maliə (finans) həm xuçalьq taləplərеn ecenə ala. Mөqahədə monnan ber aj elek tөzelgən bulsa da. anьŋ ectəlege bu kөngə qədər jəşeren totьla. Mөqahədə belən tanьş keşelər anьn şartlarьn „bik qatь şartlar“ dip atьjlar.

Şulaj itep. Badolionьŋ ingliz-amerikalьlar „berektəşe“ bulьp toruьna qaramastan. soŋqьlarь ana çinelycе sьjfatьnda solьxnьn qatь şartlarьn təqdim itələr.

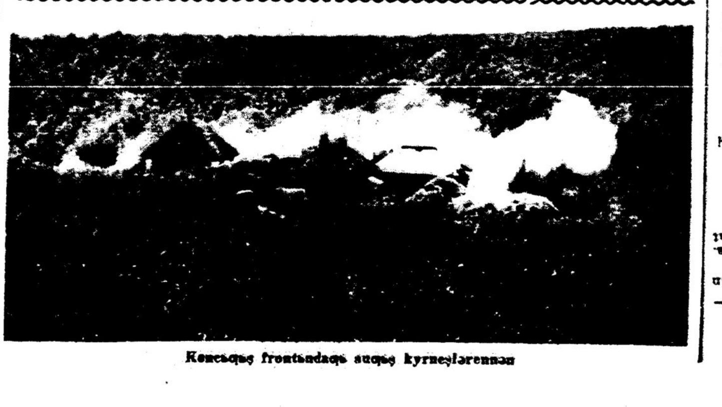

Kөncьqьş frontьndaqь suqьş kyrneşlərennən

Qьsqa xəbərlər

◉ 25 nce oktəbrdə Lamanşta Angliə krejsere „Xaripdis“nьŋ batuьn Britaniə admirallьqь tanьdь.

◉ Kөn jaq Italiədəge Britaniə xakiməte Kalabriədə jəşəycе ber tərkem keşelərne doşmanlьq xərəkətendə qəjepləde. 32 italianlь, şul isəptən xatьnqьzlar da, çəzalandьlar.

◉ Italiənen faşistlar çөmhyriəte xөkyməte yzenen toru urnьn Veronnan Venetsiaqa kycerde. Xəzer barlьq cit il vəkillərе Venetsiada.

◉ Ədəbi Qtaj çəmqiəte jazucьlarqa eş xaqьn dөge belən tylərgə qərar birde. Jazьlqan hər jөz syz өcen ber qadaq dөge bireləcək.

◉ Angliə ministrlarьnьŋ elekkege başlьqь 80 jəşlek Llojd-Çorç, yz qьzьnьŋ elekkege tərbiəcese Stivenson tutaşqa өjləngən.

◉ 18 nce oktəbrdə bilgesez dəvlətnen ocqьcьlarь Bolqariə çire өstennən ocьp yttelər həm qajber şəhərlərgə bomba taşladьlar. Skopiə şəhərе qьrьjьnda bu ocqьcьlardan tьnьc xalьqqa attьlar. Kyp qorbannar bar.

◉ Amerikanьŋ aqca eşlərе ministrь jəhyd Morgentau Alzirdan Qahirəgə kilde.

◉ Şved gəzitəse „Stokhol'ms Tidningen“ xəbər itye bujьnca, bu atnanьŋ azaqьnda AQŞ ta 1 350 000 timer jul xezmətkərlərеnen, eş xaqlarьnьŋ tybən buluьna acu itep, eş taşlaularь kөtelə.

Ojatsьz bylək

Britan radiosь xəbər itycencə, Angliənen tьşqь eşlər ministrь Iden. ingliz hava kөclərеnen hөçymnərе nətiçəsendə, German şəhərendə bulqan çimerylərne kyrsətkən foto al'bomnь Stalinqa bylək itep tapşьrqan.

Bu byləknen ojatsьzlьqь turьnda səjləp torasь da juq. Iden bylege aşa. tьnьc xalьqnь ytery. tarixi mədəni həjkəllərne çimery belən inglizlər acьqtan-acьq maqtanalar. jьrtqьcьlьq jaqьnnan bol'şeviklar belən jarьşalar.

Buş vaqьtta

Keresneŋ çiŋye

22 nce oktəbrdə Madridta xalьq ara şaxmat turnirьnьŋ soŋqь partiələre uŋnaldь. Turnir nətiçəsendə berencə urьnda jəş grosmeister Keres (Estoniə) — 13 otьş. Fjuntes (Ispaniə) — 11.5 Brikman (Germaniə) — 9.5.

3 jөreştə mat

Qaralar: Kr e 8. (1).

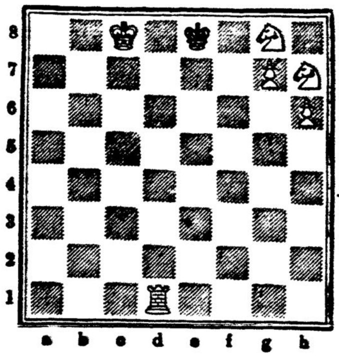

Aqlar: Kr c 8; Ld 1, A g 8, h 7. Peşka g 7. h 6 (6).

Çəvap

1. A g 8 — e 7 — Kr : e 7. Aqlar atnь qorban itep peşka belən jөrergə jul acalar.
2. Peşka g 7 — g 8 S — peşka filne ala. Çөnki, əgər aqlar ferez alsalar, qaralarqa pat bula.
2. … Kr e 7 — e 8
3. Ld 1, — e 1 X.

Çavaplь redaktor leg. Qiam Qəlief.
Tatarische Zeitung „Idel-Ural“.
Berlin W 8, Behrenstraße 65, III.
Druck: Deutscher Verlag, Berlin.